

Latvijos piliečių trėmimas 1949 m. kovo 25 d. Struktūrinė analizė

Trėmimai vaidina didelį vaidmenį mūsų istorijoje. Jie buvo viena iš sovietinio okupacinio režimo taikytų represijų formų ir ypač giliai įsirėžė į žmonių sąmonę, nes represijos turėjo tiesioginio arba netiesioginio poveikio didelei gyventojų daliai, daugiausia moterims ir vaikams. Taigi represijos suformavo ir stipriai paveikė mūsų nacionalinę kolektyvinę atmintį, vertybių sistemą ir nacionalinį tapatumą.

Latvijos valstybinių archyvų specialistai trėmimus tyrinėjo nuo 1999 m. 2001 m. archyvai išleido knygą „Tremtiniai, 1941 m. birželio 14-oji“. Tyrimas buvo tęsiamas ir 2007 m. paskelbtas knygoje „Tremtiniai, 1949 m. kovo 25-oji“, kurioje yra skyrius ir apie 1945–1953 m. išstremtus piliečius.

Trėmimus tiriantys specialistai buvo užsibrėžę išsaugoti atmintį, tuo tikslu minėtose knygose yra nurodytos tremtinių pavardės bei kiti svarbūs duomenys apie juos; taip pat jie siekė atskleisti tikrąją sovietinio totalitarinio režimo prigimtį remdamiesi įrodymais, rasta tiriant trėmimus.

Didžiausio masinio trėmimo (1949 m. kovo 25–30 d.) tyrimas truko šešerius metus. Per tą laiką buvo išnagrinėtos tremtinių bylos ir duomenys, sukurta duomenų bazė. Be to, buvo įvertinti Latvijos archyvų, Rusijos Federacijos valstybinio archyvo Maskvoje ir Vakarų Sibiro archyvų dokumentai. Taigi mes turėjome galimybę susipažinti su svarbiausiu SSRS įstaigų dokumentais apie represijas prieš Latvijos gyventojus, apie Latvijos

piliečių trėmimus į Omsko ir Tomsko sritis 1949 m. kovo mėn., taip pat susipažinti su specialiųjų gyvenviečių sąlygomis.

Sovietinio režimo taikytos represijos visose trijose Baltijos šalyse buvo panašios ir jos organizuotos panašiai. 1941 m. birželio 14 d. ir 1949 m. kovo 25 d. buvo išstremti ne tik latviai, bet ir estai bei lietuviai. Todėl atlikdami šį tyrimą mes bendradarbiauome su kolegomis iš Tartu universiteto ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro. Trijų Baltijos šalių specialistai dalijosi išvalgomis ir patirtimi, įgyta renkant duomenis iš Rusijos archyvų, kuriant duomenų bazines ir taikant įvairius duomenų apdorojimo metodus.

Man tenka garbė atstovauti projekto darbo grupei ir pateikti mūsų bendro darbo rezultatus.

Šioje konferencijoje, pasitelkdami skaičius, apžvelgsime didžiausią, 1949 m. kovo mėn. vykdytą, Latvijos piliečių trėmimą. Ši apžvalga leidžia išsamiai ir koncentruotai pažvelgti į trėmimus, atskleidžia jų eigą bei poveikį Latvijos visuomenei.

Struktūrinei analizei panaudoti pagrindiniai duomenys apie 1949 m. kovo 25 d. išstremtus Latvijos gyventojus yra paimti iš Latvijos valstybinio archyvo duomenų bazės, kurią sudaro 13 283 Latvijos piliečių archyvinės bylos. Tai bylos, kurias Latvijos SSR valstybės saugumo ministerija (MGB) parengė kiekvienai 1949 m. vasario ir kovo mėn. išstremto asmens šeimai, ir specialiosiose

gyvenvietėse gyvenančių asmenų registracijos bylos¹. Archyvo duomenų bazė, kurioje nurodyti už vadinamuosius politinius nusikaltimus nuteisti žmonės, papildyta 3902 baudžiamųjų bylų duomenimis².

Duomenų bazė buvo sukurta siekiant apibendrinti empirinius duomenis apie Latvijos gyventojus, ištremtus sovietinio totalitarinio režimo metu. Buvo numatyta duomenų bazėje sukurti daugiau kaip 70 pozicijų, jose nurodant tremtinių skaičių, jų etninę priklausomybę, socialinę padėtį ir amžių, taip pat aprašyti ir išnagrinėti trėmimų eigą, įrašant teismo nuosprendžių datas ir eilės numerius, trėmimų datas, specialiųjų gyvenviečių vietas, registracijos laiką, paleidimo laiką ir t. t. Taigi tyrėjai gavo pakankamai pagrįstos medžiagos, kuria remdamiesi galėjo analizuoti ir atkurti rengimąsi trėmimams bei trėmimų eigą ir įvertinti trėmimų priežastis bei padarinius.

Trėmimai apėmė dvi dideles Latvijos gyventojų grupes: ūkininkus, kuriuos valdžia vadino buožėmis, ir nacionalistus – šeimas, kurių narys buvo nuteistas už bendradarbiavimą su vokiečių okupacine valdžia, priklausymą nacionalinei rezistencinei grupei arba jos rėmimą pokariu.

Atlikta trėmimų analizė; mes nurodėme tremtinių skaičių ir suskirstėme duomenis chronologine tvarka bei pagal įvairias grupes.

Struktūrinė analizė apima 42 125 Latvijos žmonių, ištremtų 1949 m. kovo 25–30 d., duomenis. Buvo tremiama iš 25 Latvijos rajonų ir Rygos. Tremtinių skaičius išaugo, pakeliui į Sibirą per 1949 m. trėmimus gimus 211 kūdikių; vėliau prisidėjo dar 513 žmonių, kurie buvo išvežti ne vykdant pagrindinę akciją, o vėliau – iki 1953 m. Dar 1422 žmonės buvo išsiųsti pas savo šeimas, kurios, atlikusios bausmę lageriuose, buvo perkeltos į specialiąsias gyvenvietes. Naudojami duomenys, kad iš viso po 1949 m. kovo

mėn. trėmimų specialiosiose gyvenvietėse atsidūrė 44 271 žmogus.

1949 m. kovo 25–30 d. kaip buožės buvo ištremta 9115 šeimų, arba 29 030 žmonių, ir tai sudaro 68,9 proc. per kovo akciją ištremtų Latvijos žmonių. Tremtinių ir specialiosiose gyvenvietėse įsikūrusiųjų skaičius padidėjo 147 pakeliui į savo gyvenamąsias vietas gimusiais vaikais, dar 410 žmonių, ištremtų po kovo akcijos (trėmimai truko iki 1953 m.), ir 367 žmonėmis, kurie buvo įregistruoti kaip įsikūrę specialiosiose gyvenvietėse po bausmės atlikimo lageriuose. Viską suskaičiavus, galima manyti, kad kaip buožės buvo ištremti 29 954 žmonės, t. y. 67,7 proc. visų įsikūrusiųjų specialiosiose gyvenvietėse (44 271).

Archyvo bylų nagrinėjimas rodo, kad buožių bylose yra ne tik ekonominės ūkių charakteristikos duomenys, bet ir informacija apie nuteisimą už mokesčių skolas ir vadinamuosius politinius nusikaltimus. Profesorius Heinrihas Strodas vartoja terminą „politinis buožė“. 1949 m. kovo mėn. sudarinėdami buožių ir nacionalistų šeimų sąrašus MGB pareigūnai atsižvelgė į politinius tremtinių asmenų ir jų šeimų įsitikinimus.

Darbo grupė, peržiūrėdama trėmimo bylų duomenis ir klausimynų įrašus, rado vadinamųjų „politinių charakteristikų“. Tarp 1088 iš Cėsių, Gulbenės, Maduonos, Talsų, Liepojos ir Ilūkstės rajonų ištremtų žmonių (šiam pavyzdyme iš 25 rajonų buvo ištirti 6 rajonai) aptikta 1291 žmogaus – tremtinio arba kito šeimos nario – „politinė charakteristika“. Be to, vienas asmuo galėjo būti „sukaupęs“ daugiau tokių politinių „nusikaltimų“. Nusikaltimai buvo tokie: tarnyba vokiečių kariuomenėje (351), šeimos narys suimtas ir teistas už dalyvavimą antisovietinėje veikloje (513), narystė „Aizsargi“ sukarintoje organizacijoje (148), darbas policininku arba savanoriu policininku (126), tarnyba Latvijos legione (23) arba tik

vokiečių rėmėjo ar kolaboranto etiketės turėjimas (70), pasitraukimas su vokiečiais (36), bandito etiketės turėjimas (62), buvimas įteisintu banditu (34), buvimas banditų rėmėju (28) arba buvimas 1941 m. birželio 14 d. tremtiniu (30), slapstymasis (17), apgaulinga tarnyba sovietų armijoje (7) arba teistumas už vengimą mokėti mokesčius (49).

1949 m. kovo 25–30 d. 4133 šeimos, arba 13 095 asmenys, buvo ištremti kaip nacionalistų šeimų nariai; jie sudarė 31,1 proc. visų per kovo akciją ištremtų Latvijos žmonių. Nacionalistų, kaip ir buožių, skaičius specialiosiose gyvenvietėse išaugo. 1949 m. 64 vaikai gimė kelyje ir gyvenvietėse, 103 buvo išvežti po kovo akcijos iki 1953 m. ir 1055 žmonės buvo įregistruoti specialiojoje gyvenvietėje, atlikę bausmę lageriuose. Taigi iš viso nacionalistų šeimų narių buvo 14 317, arba 32,3 proc. visų įsikūrusiųjų specialiosiose gyvenvietėse (44 271).

Nacionalistų šeimos buvo tremiamos remiantis Latvijos SSR MGB išvadomis, patvirtintomis Latvijos SSR prokuratūros. Atsižvelgiant į tai, nuo 1949 m. kovo 25–30 d. iki 1953 m. ištremti nacionalistų šeimų nariai turi būti skirstomi taip: 6532 asmenys buvo ištremti dėl to, kad buvo nuteistųjų šeimos narių giminės, kurie prasidėjus antrajai sovietų okupacijai buvo teisti už veiklą vokiečių okupacijos metais (1944 m.) ir vėliau, iki masinių trėmimų 1949 m. kovo 25 d.; 6730 žmonių buvo ištremta kaip nacionalinio pasipriešinimo judėjimo dalyvių arba jo rėmėjų šeimos nariai.

REGISTRACIJOS BYLŲ IR IŠVADŲ KŪRIMAS

Kiekvienai tremiamai šeimai MGB parengė registracijos bylą ir išvadą dėl trėmimo. Daug bylų ir išvadų buvo parengta ir patvirtinta jau

1949 m. vasario mėn., tuoj po to, kai SSRS Ministrų Taryba 1949 m. sausio 29 d. priėmė nutarimą Nr. 390-138vs „Dėl buožių su šeimomis, nelegaliai gyvenančių, nukautų per ginkluotus susirėmimus ir nuteistų banditų bei nacionalistų šeimų, legalizuotų banditų, tebetęsiančių priešišką veiklą, ir jų šeimų, taip pat represuotų banditų talkininkų šeimų iškeldinimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijos“⁴³.

Pirmosios išvados dėl aštuonių žmonių trėmimo buvo patvirtintos jau sausio 21 d.; iki vasario 26 d. šis skaičius išaugo iki 5015, iki vasario 27 d. – iki 8465. Daugiausia išvadų – 13 400 – patvirtinta kovo 1 d. Vasario ir kovo mėn. iš viso buvo parengta ir patvirtinta 46 421 išvada dėl trėmimo, iš jų 32 373 išvados, susijusios su buožėmis, ir 14 048 – su nacionalistų šeimų nariais.

Dokumentai rodo, kad išvados dėl daugelio buožių šeimų ištėmimo buvo priimtose ir po SSRS Ministrų Tarybos 1949 m. kovo 17 d. nutarimo dėl buožių šeimų ištėmimo. Pasitaikė atvejų, kai išvados buvo parengtos šeimą jau ištėmus. Išvados dėl nacionalistų šeimų trėmimo buvo rengiamos ir tvirtinamos visai taip pat. Taigi Latvijos SSR MGB sudarytas tremiamųjų sąrašas buvo pildomas ir tikslinamas prieš prasidedant trėmimams ir net juos vykdančiam.

1949 M. KOVO 25–30 D. TRĖMIMŲ PROCESAS

Trėmimo operaciją buvo numatyta atlikti kuo skubiau, bet vis dėlto ji užtruko šešias dienas – nuo kovo 25 d. iki kovo 30 d., kai iš Rezeknės stoties išvyko paskutinis papildomas traukinys su Latvijos tremtiniais. Trėmimų datos aptinkamos pastabose apie konkrečios šeimos sulaikymą, pristatymą į stotį ir išsiuntimą operatyvinių grupių paruoštu traukiniu.

Data	Buožės	Nacionalistai	Iš viso
1949 m. kovo 25 d.	26 148	10 909	37 057
" kovo 26 d.	1670	1552	3222
" kovo 27 d.	867	461	1328
" kovo 28 d.	320	167	487
" kovo 29 d.	25	6	31
	29 030	13 095	42 125

41 365 (98,2 proc.) ištremtųjų buvo su laikyti jų nuolatinėje gyvenamojoje vietoje, kiti – mokymosi vietoje, darbe, giminių namuose, naujose gyvenamosiose vietose ir t. t.

Ištremtų buožių bei nacionalistų ir visų gyventojų santykis 1949 m. sausio 1 d.⁴

Gyventojai 1949 m. sausio 1 d.	Buožių	Nacionalistų šeimų nariai	Iš viso
Iš viso 1 891 392	1,5 %	0,7 %	2,2 %

Duomenis apie trėmimus nagrinėjant pagal regionus, galima daryti išvadą, kad daugiau buožių ištremta iš Vidžemės, Kuršo ir Žiemgalos, o iš Latgalos – Daugpilio, Kraslavos, Ludzos, Rezeknės, Vilakos ir Vilianų rajonų – daugiau ištremta nacionalistų šeimos narių. Ištremtų buožių ir nacionalistų šeimos narių santykis panašus ir miestuose, išskyrus Rygą – iš ten nacionalistų šeimos narių ištremta beveik šešis kartus daugiau nei buožių.

LATVIJOS ŽMONIŲ TRĖMIMAS PO 1949 M. KOVO MĖN.

Latvijos SSR MGB ir specialiosiose gyvenvietėse sutvarkius trėmimo dokumentus,

prasidėjo paieškos ir rengimasis ištremti tuos, kurie nebuvo ištremti kovo 25–30 d. Šis procesas tęsėsi iki 1953 m. pabaigos. Buvo parengta nauja SSRS MGB (1953 m. kovo mėn. ją panaikinus – MVD) išvada dėl buožių šeimos narių trėmimo, o nacionalistų šeimos nariai buvo tremiami remiantis SSRS MGB (MVD) specialiosios komisijos nutarimu. 31 žmogus buvo ištremtas net po 1953 m.

ĮSIKŪRUSIŲJŲ SPECIALIOSIOSE GYVENVIETĖSE SKAIČIAUS DIDĖJIMAS

Pagal SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1952 m. kovo 11 d. įsaką „nacionalinio pagrindžio dalyviai ir jų rėmėjai“, paleisti iš įkalinimo, turėjo būti siunčiami pas savo šeimas, esančias specialiosiose gyvenvietėse.

Bet iš lagerių paleisti asmenys, priskirti „ypač pavojingiems valstybei nusikaltėliams“, buvo išsiųsti į specialiai parinktuose regionuose esančias tremtinių gyvenvietes. 1956 m. kovo mėn. panaikinus tremtinių gyvenviečių sistemą, jie buvo siunčiami į specialiąsias gyvenvietes.

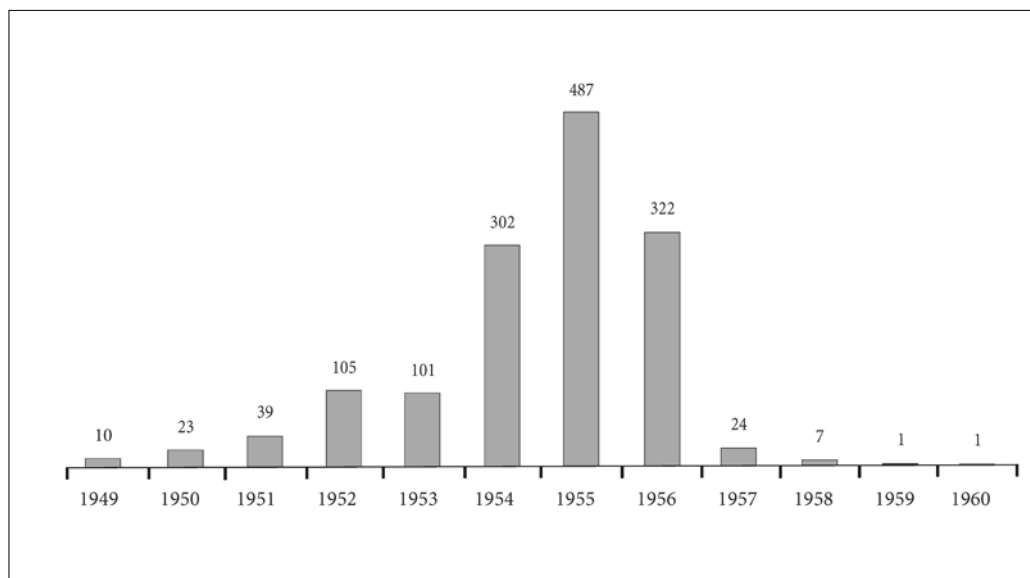
DEMOGRAFINĖ 1949 M. KOVO MĖN. TRĖMIMŲ CHARAKTERISTIKA

1949 m. sausio 1 d. Latvijoje buvo 1 891 392 gyventojai.

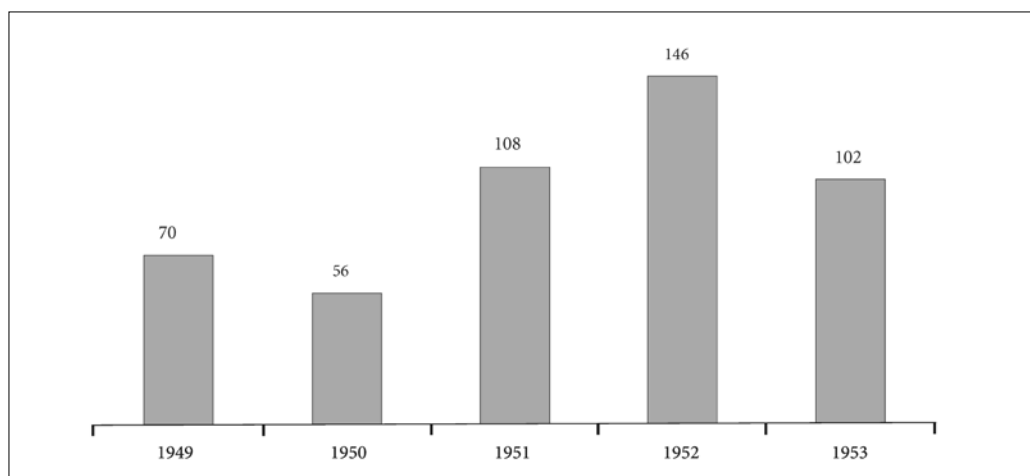
Iš jų 42 125 žmonės, arba 2,2 proc., buvo ištremti.

Latvijoje gyvenančių vyrų buvo ištremta 2,18 proc., moterų – 2,35 proc. Vyrų sudarė 40 proc. (16 869), moterys – 60 proc. (25 256) ištremtųjų.

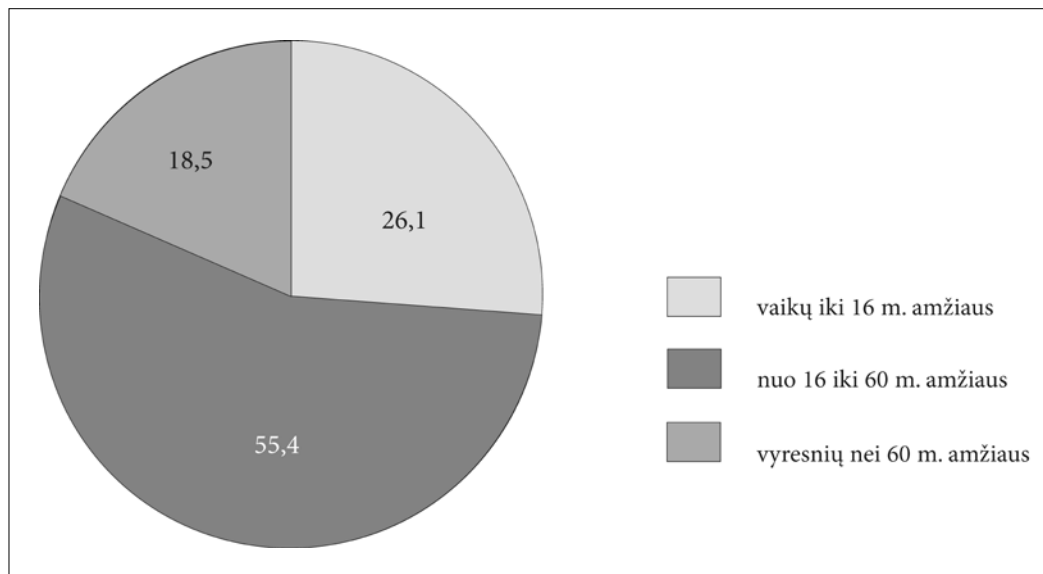
Bausmę atlikę nuteistieji, išsiųsti pas specialiosiose gyvenvietėse esančias savo šeimas

Po 1949 m. kovo mėn. ištremtų asmenų skaičius

Tremtinių suskirstymas pagal amžiaus grupes

Iš 1949 m. kovo 25–30 d. ištremtų 42 125 žmonių daugiau kaip pusė (23 343), arba 55,4 proc., buvo 16–60 m. amžiaus, t. y. darbingi.

Labai didelį ištremtųjų procentą sudarė vaikai iki 16 m. amžiaus – 10 987, arba 26,1 proc. visų ištremtų žmonių grupių.

Nors pagal tuo metu galiojusius SSRS įstatymus nepilnamečiai vaikai neturėjo būti tremiami, SSRS Ministrų Tarybos 1949 m. sausio 29 d. nutarime numatyta, kad vaikai gali „savanoriškai vykti su savo šeimomis“. Iš tikrųjų vaikai buvo įtraukti į išvadą dėl trėmimų ir ištremti. Dokumentai rodo, kad tais atvejais, kai trėmimų vykdytojai nerasdavo tėvų, vaikus išveždavo su seneliais, kitais giminėmis arba vienus.

Pagal sovietinius įstatymus 16 metų buvo amžiaus riba, nuo kurios vaikai statistiškai tapdavo suaugusiais. Nuo 16 metų juos įtraukdavo ir į specialiųjų gyvenviečių registrą.

7795, arba 18,5 proc., tremtinių buvo vyresni nei 60 metų.

Amžiaus grupės	1949 m. kovo 25–30 d. tremtinių skaičius
Jaunesni nei 16 m. vaikai	10 987
Iki 7 m.	3368
7–16 m.	7619
16–60 m.	23 343
Vyresni nei 60 m.	7795
60–80 m.	7051
Vyresni nei 80 m.	744
Iš viso	42 125

1949 M. KOVO MĖN. TREMTINIŲ ETNINĖ SUDĖTIS

40 176, arba 95,4 proc., 1949 m. kovo 25–30 d. ištremtų žmonių buvo latviai, ir tai rodo etninį trėmimų pobūdį. Antra pagal dydį grupė buvo rusai – 790, arba 1,9 proc., toliau lenkai – 590, arba 1,4 proc., baltarusiai – 252, arba 0,6 proc., lietuviai – 140

(0,3 proc.) ir estai – 92 (0,2 proc.). Išvežta 15 ukrainiečių, 4 vokiečiai, 2 suomia, 2 norvegai, 2 armėnai ir 1 prancūzas. 59 žmonių tautybė nenurodyta.

Demografijos specialistas P. Zvidriūsis apskaičiavo, kokią visų Latvijoje gyvenančių latvių dalį sudarė etniniai latviai.

Pagal jo skaičiavimus, iki 1949 m. trėmimo iš viso Latvijoje gyveno 1 mln. 318 tūkst. latvių tautybės žmonių. Archyvų duomenimis, šios kampanijos metu ištremta 40 176 latviai, arba 3 proc. Latvijos gyventojų. Kitų etninių bendruomenių nariai sudarė apie 30 proc. visų gyventojų, bet tik 4,6 proc. ištremtųjų⁵.

Tad galime daryti išvadą, kad šie trėmimai iš esmės buvo etniniai. Specialiųjų gyvenviečių tremtiniai nebuvo nei buožės, nei nacionalistai, o tik latviai.

SPECIALIOSIOS GYVENVIETĖS

1949 m. latviai buvo ištremti į Amūro, Omsko ir Tomsko sritis.

Vėlesniais metais tremtinių šeimos prisiungė prie savo giminių, atliekančių bausmę Kazachstano SSR, Komijos ASSR ir Magadano, Molotovo bei Krasnojarsko srityse.

Į specialiąsias gyvenvietes ištremtų asmenų skaičius (1949 m. kovo 25–30 d. tremtiniai)

Amūro sritis	5475
Omsko sritis	20 813
Tomsko sritis	15 585
Kitos specialiosios gyvenvietės arba vietos nenurodytos (jei asmuo mirė kelyje)	252
Iš viso	42 125

PER 1949 M. KOVO MĖN. TRĖMIMUS MIRĘ ŽMONĖS

229 žmonės mirė pakeliui į specialiąsias gyvenvietes.

Daugelis žmonių (159) mirė 13-oje traukinių vežami į Tomsko srities rajonus. 29 žmonės mirė 4 traukiniuose, kurių paskirties vieta buvo Amūro sritis, 41 žmogus – 16 traukinių, vykstančių į Omsko sritį.

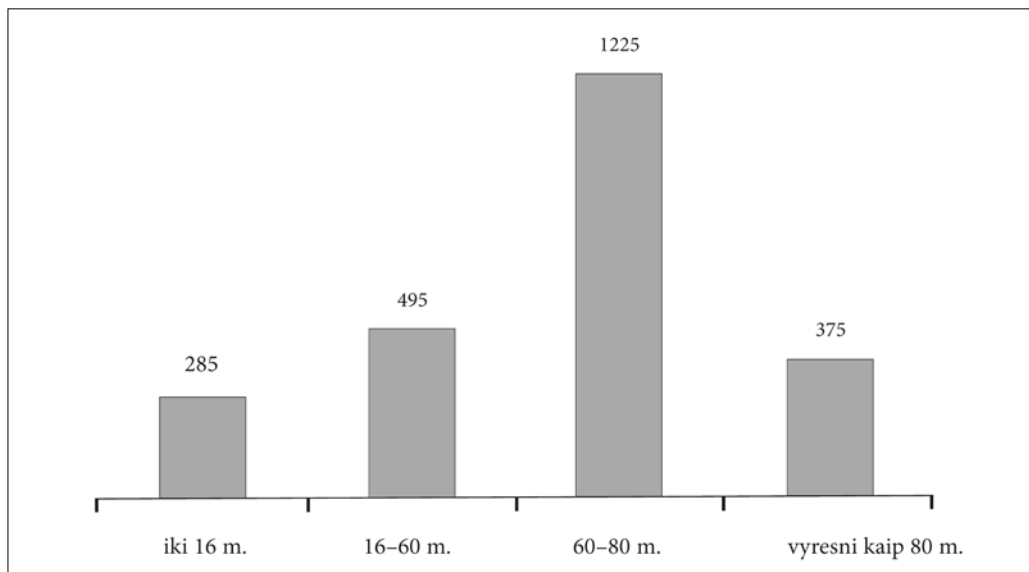
Tarp mirusiųjų daugiausia buvo senyvo amžiaus žmonės: 174 vyresni nei 60 metų, 52 – vyresni nei 80 metų. Antrą pagal mirusiųjų skaičių grupę sudarė vaikai, 33 iš jų buvo jaunesni kaip 5 metų.

Mirusieji pakeliui į specialiąsias gyvenvietes

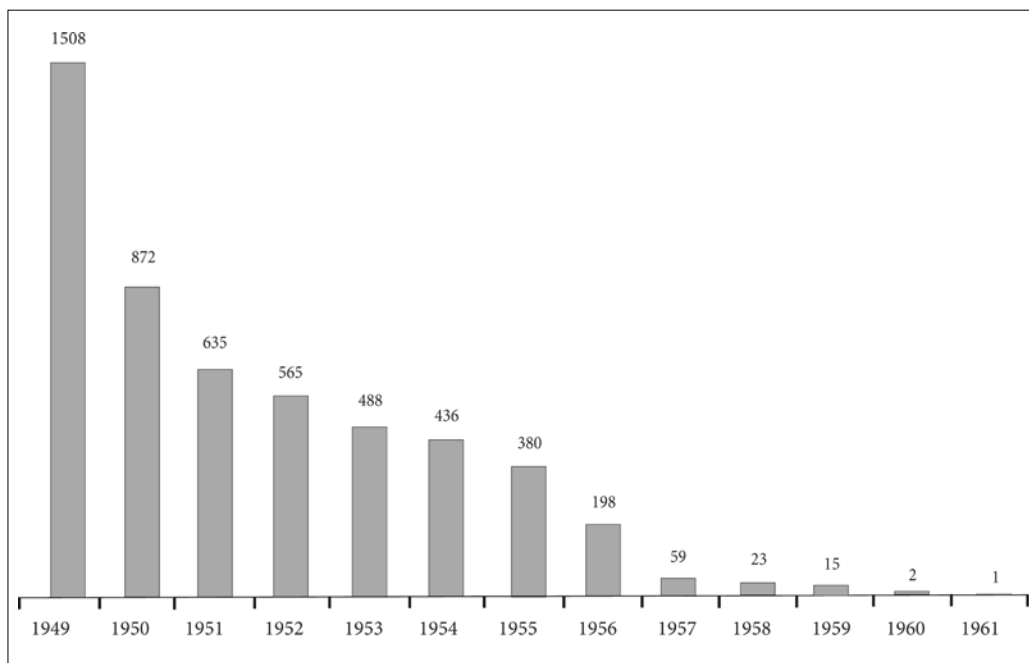
Jaunesni kaip 1 m.	7
1 m.	15
2 m.	4
3 m.	1
4 m.	2
5 m.	4
6 m.	4
16–60 m.	18
60–80 m.	122
Vyresni kaip 80 m.	52
Iš viso	229

Per pirmuosius dvejus gyvenimo specialiosiose gyvenvietėse metus – 1949 ir 1950 m. – mirė palyginti daug žmonių (2380). Pagal amžiaus grupes daugiausia mirė vyresni nei 60 m. amžiaus žmonės.

Pakeliui į specialiąsias gyvenvietes ir specialiosiose gyvenvietėse mirę žmonės
(1949–1950 m.) pagal amžiaus grupes

Pakeliui į specialiąsias gyvenvietes ir specialiosiose gyvenvietėse mirę žmonės (1949–1961 m.)*

* Į šią lentelę neįtraukti žmonės (iš viso 49), kurių mirties metai nenurodyti bylose.

Direktyviniuose dokumentuose apie pasirengimą trėmimams ir jų vykdymą yra nurodytos netremtinios gyventojų grupės ir šeimos. MGB pareigūnai, sudarydami registracijos bylas, kartais neatsižvelgdavo į šias instrukcijas. Išnagrinėjusios tremtinių skundus, Latvijos SSR Ministrų Taryba ir SSRS MGB (MVD) priėmė nutarimus dėl „neteisingai ištremtųjų“ registracijos specialiosiose gyvenvietėse panaikinimo ir leido grįžti į Latviją. 1949–1953 m. pagal tuo metu priimtus nutarimus buvo paleisti 365 „neteisingai ištremti“ žmonės.

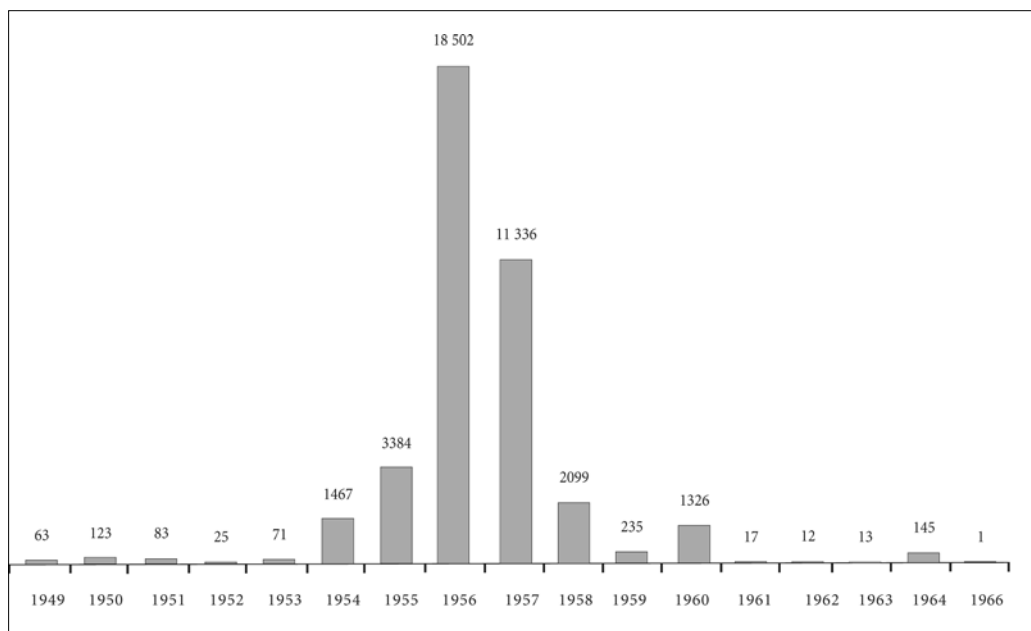
Sušvelninus specialiųjų gyvenviečių režimą, buvo paleistos atskiros specialiai perkeltųjų grupės. Remiantis SSRS MVD 1954 m. liepos 16 d. įsaku Nr. 00597 į Latviją leista grįžti nepilnamečiams. Iš tikrųjų tik 357 asmenys iš 1617 sugrįžo anksčiau. Žmonės arba neturėjo pinigų kelionei į Latviją, arba tėvai bijojo išleisti savo vaikus vienus, nes daugelis Latvijoje neturėjo giminių, kurie galėtų jais pasirūpinti. Todėl daugelis

oficialiai „paleistų“ vaikų specialiosiose gyvenvietėse liko tol, kol buvo paleisti jų tėvai arba giminės.

1955 m. lapkričio 24 d. SSRS Ministrų Taryba priėmė nutarimą panaikinti registraciją specialiosiose gyvenvietėse vienišiams invalidams ir nepagydomai sergantiems žmonėms. Pagal SSRS Ministrų Tarybos 1956 m. kovo 12 d. nutarimą jiems buvo leidžiama grįžti į ankstesnes gyvenamąsias vietas pas gimines. Kaip rodo Latvijos valstybinio archyvo duomenų bazė, 372 tremtiniai buvo paleisti remiantis šiais nutarimais. Pagal Latvijos SSR Ministrų Tarybos nutarimus daugiausia buvo paleista buožių ir jų šeimos narių.

Pasak Latvijos valstybinio archyvo dokumentų, remiantis minėtais nutarimais buvo paleista 17 713 buožių ir jų šeimos narių. Daugelis nacionalistų šeimos narių – 8620 žmonių – buvo paleisti Latvijos SSR Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų teisėjų kolegijos sprendimais.

Paleidimas iš specialiųjų gyvenviečių (1949–1966 m.)

Metai	Buožės	Nacionalistai	Iš viso
1949	55	8	63
1950	100	23	123
1951	68	15	83
1952	9	16	25
1953	49	22	71
1954	1346	121	1467
1955	2299	1085	3384
1956	11 877	6625	18 502
1957	8576	2760	11 336
1958	1510	589	2099
1959	17	218	235
1960	40	1286	1326
1961	5	12	17
1962	2	10	12
1963	2	11	13
1964	7	138	145
1966		1	1
Iš viso			38 902

Iš 44 271 į specialiąsias gyvenvietes ištremto žmogaus 38 902 buvo paleisti, o 5231 mirė gyvenvietėse. Dėl 138 žmonių nėra jokios su jų mirtimi ar paleidimu susijusios informacijos.

Kai po Josifo Stalino mirties 1953 m. buvo pradėta griauti totalitarinį režimą, esminė šio proceso dalimi tapo specialiųjų gyvenviečių sistemos panaikinimas. Atsirado galimybė tremtiniais grįžti namo, nors jų reabilitavimo ar konfiskuoto turto kompensavimo klausimai tuo metu dar nebuvo keliami. Tik devintojo dešimtmečio pabaigoje prasidėjo reabilitacijos ir prarasto turto grąžinimo procesas. Latvijai atgavus nepriklausomybę, žmonių reabilitavimo reikalus perėmė Latvijos Respublikos įstatymų priežiūros

institucijos, o nuosavybės grąžinimo reikalų ėmėsi specialios valstybės ir vietos valdžios institucijos.

IŠVADOS

Abiejų tremtinių grupių – buožių ir nacionalistų šeimos narių – skaičių palyginimas ir atskira rodiklių analizė patvirtina politinius bei ekonominius trėmimo tikslus, kurie jau buvo išdėstyti kituose tyrimuose.

Statistiniai etninės tremtinių sudėties duomenys rodo, kad tremtinių daugumą sudarė latviai, o tai leidžia daryti išvadą, jog trėmimai buvo etninio pobūdžio.

Demografinė statistika pagal amžiaus grupes liudija žiaurų ir negailestingą trėmimą, nes beveik vienas ketvirtadalis iš-tremtųjų buvo jaunesni kaip 16 metų vaikai ir vienas šeštadalis – vyresni kaip 60 metų amžiaus žmonės.

Statistiniai duomenys rodo, kad 1949 m. buvo ištremta daugiau kaip 2 proc. Latvijos gyventojų ir kad šie tremtiniai Amūro, Omsko ar Tomsko srityse įsikūrusiose specialiosiose gyvenvietėse praleido vidutiniškai septynerius metus. 75 proc. specialiųjų gyvenviečių tremtinių buvo paleisti po 7–8 metų.

Atliekant šį tyrimą ir galutinę trėmimų analizę taip pat yra svarbūs duomenys apie žmones, kurie buvo įtraukti į tremiamųjų sąrašus, bet neištremti, žmones, kurių vardu buvo ištremti jų šeimos nariai, o jie patys nužudyti per suėmimo operacijas, ir žmones, mirusius darbo lageriuose. Tokių asmenų buvo daugiau kaip 11 tūkst.

Struktūrinėje analizėje ir diagramose nurodytas tremtinių skaičius pagal rajonus, parapijas ir miestus patvirtina, kad 1949 m. trėmimų taikinyms pirmiausia buvo kaimo gyventojai. Vidutiniškai ištremta 2–5 proc. kaimo žmonių, o kai kurios parapijos prarado iki 10 proc. savo gyventojų.

Ne visi nuostoliai gali būti išreikšti skaičiais, tačiau duomenų bazėse pateikti skaičiai ir informacija suteikia demografijos specialistams galimybę apskaičiuoti ne tik tiesioginius, bet ir netiesioginius nuostolius, pavyzdžiui, sveikatos praradimą, darbo jėgos sumažėjimą, įregistruotų santuokų ir gimimų skaičiaus sumažėjimą, šeimos ryšių irimą, negimusius vaikus, fizinės negalias ir nepasiektą išsimokslinimą. Sociologai, psichologai ir socialiniai antropologai taip pat naudoja šiuos duomenis atlikdami tolesnius migracijos, gyventojų etninės sudėties ir jų mentaliteto pokyčių tyrimus.

Nuorodos

¹1894 fonds "1949. gada 25. martā no Latvijas izsūtīto iedzīvotāju personas lietas".

Ne visas speciāliju gyvenvieču tremtiniu asmens bylos yra Latvijoje. Tam tikra ju dalis yra įvairiuose Rusijos Federācijas archyvuose: 7042 asmens bylos yra Tomske, 313 – Omske ir 185 – Amūro srityje. Tai nereiškia, kad apie tuos žmones nėra informacijos. Latvijos valstybinis archyvas turi registrācijas bylas (bet ne asmens bylas), leidžiančias nustatyti faktus (pvz., kada tremtinys buvo įregistruotas specialiojoje gyvenvietėje ir kada jis arba ji buvo išregistruotas arba mirė). Net ir dalinis nesančios informacijos

Trēmimas – prievartinis žmonių išvarymas iš namų ir kitų jų įsikūrimo vietų – sukėlė netvarką erdvėje, laike ir moralės srityje, lėmė protines, dvasines bei socialines traumas. Tyrimas parodė, kad trēmimai palieka galias žymes, kurios persiduoda ir kitai kartai. Turime kalbėti apie trēmimus, turime juos išgyventi ir paversti istorijos praeitimi.

Tikimės, kad mūsų darbas paskatins kurti kolektyvinę istorinę atmintį ir suvienys visuomenę požiūrio į praeities įvykius pagrindu.

atkūrimas buvo ilgas, didelio triūso pareikalavęs procesas.

² 1986 fonds. „Latvijas PSR Valsts drošības komitejas par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto personu krimināllietas (1940–1985)“.

³ *История сталинского Гулага: Конец 1920-х – первая половина 1950-х годов: Собрание документов в семи томах*, т. 1: *Массовые репрессии в СССР*, Москва, 2004, с. 517–519.

⁴ Latvijos valstybinis archyvas, f. 277, ap. 14, b. 24, 25.

⁵ P. Zvidriņš, „Latvijas tiešie demogrāfiskie zaudējumi deportāciju un citu padomju akciju rezultātā“, *Latvijas Vēsture*, 2008, Nr. 1, p. 82.